

TIEN

over de top

TIEN
over de top
jongerentheater 020 & HANDTHEATER

Spanning en plankenkoorts tijdens de auditie voor een nieuwe Nederlandse liefdesfilm. Dove en horende jongeren laten het beste van zichzelf zien in de hoop één van de twee felbegeerde hoofdrollen te bemachtigen. Maar dan wordt er geheel onverwacht een speler weggestuurd.

Emoties lopen hoog op en de groep raakt verwickeld in een vreemde eindstrijd.

Bewegingstheater over grote verlangens, kwetsbaarheid, confrontatie en wederzijdse inspiratie. In Nederlandse Gebarentaal en gesproken Nederlands.

EINDVERSLAG JONGERENTHEATERPROJECT
EEN SAMENWERKINGSPROJECT VAN ARTISJOK/020 EN HANDTHEATER
november 2003

H A N D T H E A T E R

TIEN

over de top

EINDVERSLAG JONGERENTHEATERPROJECT
EEN SAMENWERKINGSPROJECT VAN ARTISJOK/020 EN HANDTHEATER
november 2003

H A N D T H E A T E R

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord

1	Voorgeschiedenis	4
	Korte omschrijving van Artisjok/020	
	Korte omschrijving van Handtheater	
	Meeting Point: een samenwerkingsproject	
2	Voortraject: cursorisch deel	12
	Werving	
	Werving horende jongeren	
	Werving dove jongeren	
	Programmainhoud	
	Programma horende jongeren	
	Programma dove jongeren	
	Selectie	
	Gezamenlijk programma	
	Begeleiding dove jongeren	
	Werken met een tolk	
3	Hoofdtraject: repetities en voorstellingen	18
	Outline	
	Repetities	
	Voorstellingen	
4	Conclusies	25

Bijlagen

- Bijlage 1 Samenwerkingsovereenkomst
- Bijlage 2 Outline
- Bijlage 3 Reactie op de outline
- Bijlage 4 Gesprek 22 december 2003
- Bijlage 5 Evaluatie 20 mei 2003
- Bijlage 6 Evaluatie met de jongeren
- Bijlage 7 Speellijst en bezoekersaantallen

VOORWOORD

Voor u ligt het inhoudelijk eindverslag van het project *TIEN* (werktitel Meeting Point) van de hand van Handtheater. *TIEN* is van oorsprong een samenwerkingsproject van Handtheater en Artisjok/O20.

Het werkproces heeft echter zoveel problemen met zich meegebracht - over het ontstaan waarvan de meningen verdeeld waren - , dat een gezamenlijke verslaglegging niet tot de mogelijkheden behoorde.

Besloten is daarom om vanuit Handtheater een eigen verslag uit te brengen.

1 VOORGESCHIEDENIS

Meeting Point (werktitel) is een samenwerkingsproject van Artisjok/020 en Handtheater. Het beoogde eindresultaat is een danstheaterproductie uitgevoerd door tien jongeren, van wie er vijf doof en vijf horend zijn. Het project bestaat uit een voortraject van een halfjaar waarin de jongeren lessen volgen en een hoofdtraject dat leidt tot een voorstelling.

Korte omschrijving van Artisjok/020

Op de website van Artisjok/020 staat de volgende informatie:

In 1989 is Artisjok opgericht om multiculturele jongerengroepen kennis te laten maken met theater. Dat gebeurde eerst in Amsterdam en later ook in andere steden. In 1992 ontstond Nultwintig, een gezelschap dat sindsdien in steeds wisselende samenstellingen een theaterstem geeft aan Amsterdamse jongeren. Zij houden de taal in beweging en maken daarmee hun eigen verhalen.

De beide initiatieven gingen in 1994 samen in één stichting. Bij Nultwintig ligt de nadruk op de artistieke ontwikkeling terwijl Artisjok een belangrijke rol vervult door het verspreiden en overdragen van de werkwijze van Artisjok/Nultwintig in Nederland. De beide onderdelen blijven elkaar voeden en inspireren.

Korte omschrijving van Handtheater

Handtheater is het enige theatergezelschap in Nederland dat sinds 1990 tweetalige voorstellingen brengt, in de Nederlandse Gebarentaal en het gesproken Nederlands. Sinds 2001 wordt het gezelschap bescheiden structureel gesubsidieerd door het Ministerie van OCW, het Ministerie van VWS en de stad Amsterdam. Handtheater speelt in het reguliere theatercircuit voor een publiek dat gemiddeld voor dertig percent uit doven en voor zeventig percent uit niet-doven bestaat.

Meeting Point, een samenwerkingsproject

In december 2000 vindt een eerste overleg plaats over het samenwerkingsproject tussen Artisjok/020 en Handtheater. Dit overleg wordt gevoerd door de directeur van Artisjok/020, Marion Schiffers, en de artistiek leider van Handtheater, Mieke Julien.

Het contact tussen Artisjok/020 en Handtheater wordt gelegd op initiatief van Maxi Hill die in januari 2001 zal toetreden tot het artistieke team van Artisjok/020.

Maxi is een bekende van Handtheater. Zij werkte mee als docent dans en beweging aan een scholenproject op een dovenschool in Rotterdam en maakte korte choreografieën voor de theatervoorstelling *Theo & Vincent* en de dans- en poëzievoorstelling *O Amor Natural*. In die tijd had Maxi al het idee geopperd om een danstheatervoorstelling te gaan maken met dove en horende jongeren.

In het overleg tussen Marion Schiffers en Mieke Julien komen de volgende punten aan de orde:

- Het gaat om een dansvoorstelling met tekst in gebarentaal en gesproken taal.
- De voorstelling wordt gespeeld door tien jongeren, vijf dove en vijf horende jongeren.
- Over de leeftijd van de jongeren moet nader overleg plaatsvinden.
- Er vindt een voortraject plaats van een halfjaar waarin alle jongeren les krijgen in dans en beweging, de horende jongeren een cursus Nederlandse Gebarentaal volgen en de dove jongeren zich bekwamen in theatraal gebaren.
- Na de repetitieperiode is een korte en intensieve speelperiode.

Het volgende tijdspad wordt vastgesteld:

april 2001	plan uitwerken en op papier zetten begroting opstellen aanvullende subsidie aanvragen
september 2001	selectie dove en horende jongeren start dansworkshop in Theater 't OOG voor dove jongeren start gebarenlessen in Theater 't OOG voor horende jongeren (t/m april 2003)
april 2002	lessen combinatie dans en gebaren voor horende en dove jongeren
september 2002	start repetities
december 2002 of januari 2003	try-outs en première
januari, februari, maart 2003	tournee

In april 2001 zet Maxi Hill haar eerste ideeën voor de cursus en de voorstelling op papier. Daarin stelt zij voor te gaan samenwerken met actrice en regisseuse Femke Jansen met wie zij naar tevredenheid heeft samengewerkt tijdens het project *One ticket to love* een danstheatervoorstelling die zij maakte in opdracht van de NES theaters.

Mieke Julien reageert op dit voorstel als volgt:

Due to former experiences has Handtheater recently decided to work only with a director who has a deep knowledge of deaf culture, society and sign language, or to work with a co-director. This decision has been confirmed

by the last production Brekebeen. This new theatre performance for children had a hearing director who had no knowledge of the deaf world. We had to intervene heavily to bring it to a good end.

You mention your collaboration with actress and director Femke Jansen. Although I believe that she has many talents and experiences, she has no knowledge of the deaf society, the deaf culture and sign language.

Of course it is possible for her to work with an interpreter, but an interpreter is only of use for the direct communication and cannot cover her lack of cultural knowledge. Even if she receives a course in sign, she cannot communicate directly with the deaf youngsters and her cultural tour is something like 'Europe in five days' of the Americans.

Of course you can attribute with your knowledge of the deaf culture, but you are not a fluent signer and you can't direct the 'text' in the Sign Language of the Netherlands.

I can imagine that we look for a foreign deaf director, like Bob Daniels from the United States. Or that we work out some other construction of co-directing.

Maxi geeft aan – behalve met Femke – ook met John van Gelder het artistieke team te willen vormen. In een persoonlijk gesprek geeft John van Gelder aan dat niet te willen op grond van eerdere samenwerking met Maxi waarin hij zich als dove collega onvoldoende gewaardeerd en gerespecteerd heeft gevoeld. De reacties van Mieke Julien en John van Gelder leiden niet tot een andere samenstelling van het artistieke team.

In een bespreking op 14 september 2001 stelt Teja Vossen opnieuw de beslissing van Handtheater aan de orde. Ter voorbereiding van deze bespreking schrijft zij:

In de brief van 18 april heeft Mieke geschreven dat Handtheater op basis van recente ervaringen de beslissing heeft genomen om voortaan alleen met een regisseur te werken die een diepgaande kennis heeft van de gebarentaal en de cultuur van doven.

Wat is jullie reactie?

Ondanks deze kanttekeningen en vragen gaat Maxi aan het werk met Femke Jansen en Handtheater staat dit ten slotte toe.

Beide organisaties hadden op dat moment gealarmeerd moeten zijn, toen er niemand namens Handtheater in het artistieke team plaatsnam en er gewerkt werd met een choreograaf die te weinig en een dramaturg die geen enkele kennis heeft van de dovencultuur en de Nederlandse Gebarentaal. Later blijkt dit feit te leiden tot ernstige, bijna onoverkomelijke problemen.

Vanuit Handtheater wordt getracht Femke Jansen zo goed mogelijk te informeren over de dovencultuur, de dovengemeenschap en de Nederlandse Gebarentaal. In een gesprek met Femke brengt Mieke Julien ter sprake wat de ervaringen van Handtheater tot dan toe zijn geweest met samenwerking met mensen die niet of nauwelijks zijn ingevoerd in de dovencultuur en geeft aan tot welke misverstanden en problemen dat heeft geleid. Femke ontvangt verder een informatiepakket bestaande uit:

- het programmaboekje bij de theatervoorstelling *Theo & Vincent*
- de videoband van de theatervoorstelling *De Man, de Stad en het Boek*

- het verslag van de *danscursus voor doven*
- het verslag van het dans- en poëzieproject *O Amor Natural*
- het verslag van het *Symposium Dovencultuur*.

Daarnaast wordt afgesproken dat Femke gaat meedoen aan de lessen NGT die John van Gelder tijdens het voortraject aan de horende jongeren gaat geven.

In haar voorstel van 18 april 2001 geeft Maxi Hill aan wat zij als werktitel zou willen gebruiken voor de danstheatervoorstelling, namelijk Meeting Point of Trefpunt. Er is nog geen duidelijkheid over de inhoud van de voorstelling.

Mieke Julien reageert hierop als volgt:

I like the working title 'Meeting Point' very much, but I think we have to work out the basic idea at a far earlier stage.

I think of the hall of the Centraal Station with the big boards where you can see at which time the train to whatever will leave, or the hall of an airport like Schiphol, where you have television screens which show which plane is going to land, leave, board etc. These rooms (Centraal Station, Schiphol) form a perfect scenery for the performance. People are coming together at hazard. They are walking up and down the hall, looking at each other, having comments on each other, and sometimes talking to each other.

All the people at a station or airport are travelling and are coming from one point and leaving to another point.

I can imagine that a room like the ones above and the movements people have while walking up and down, sitting, standing, waiting are beautiful material for a choreography.

Het zal nog een jaar duren voordat de outline van *Meeting Point* op papier komt te staan. Hierover later meer.

Ook over het gebruik van de Nederlandse Gebarentaal in de voorstelling is onduidelijkheid. Mieke Julien schrijft daarover in april 2001:

During the performance the language of the deaf youngsters is the Sign Language of the Netherlands and the language of the hearing youngsters is a spoken language, Dutch, Turkish, Papiamentu, Sranan Tongo or any other spoken mother tongue.

This is important, because the deaf youngsters have only one language, the Sign Language of the Netherlands, and can never acquire a spoken language. For the balance it is necessary that the deaf and hearing have their own language. That does not mean that the hearing youngsters never use sign during the performance but not as much as the deaf youngsters.

If there are more languages used during the performance, we have to think about the translation. I don't like an interpreter for this project, so maybe the youngsters can interpret each other in a natural way.

Teja Vossen brengt dit punt opnieuw ter sprake in het stuk dat zij ter voorbereiding van de bijeenkomst van 14 september schrijft:

De positie van gesproken talen en gebarentaal:

*Wat zijn de voertalen van de theaterproductie en door wie worden die gebruikt?
Wie is verantwoordelijk voor het correcte en artistiek verantwoorde gebruik
van de NGT?*

Hoe wordt de inhoud van de teksten in het stuk getolkt?

In december 2001 maakt Marion Schiffrers een conceptsamenwerkingsovereenkomst en legt deze aan Handtheater voor.

In een interne notitie van Handtheater die als uitgangspunt is gebruikt bij de bespreking van de conceptsamenwerkingsovereenkomst schrijven Teja Vossen en Mieke Julien:

Meeting Point is van aanvang af aan een coproductie genoemd, een gezamenlijke productie van Artisjok/O2O en Handtheater. Beide organisaties hebben een verschillende geschiedenis en een andere bedrijfscultuur. Vooropgesteld moet worden dat de wil aan beide kanten aanwezig is om tot samenwerking te komen.

*Een coproductie is ons inziens:
een productie die met gezamenlijke inspanning tot stand komt
waarbij de verantwoordelijkheid op alle terreinen wordt gedeeld
waarbij, in gezamenlijk overleg, de taken worden verdeeld om het werk zo
effectief en efficiënt mogelijk te laten plaatsvinden
waarbij gebruikgemaakt wordt van ieders sterke kanten.*

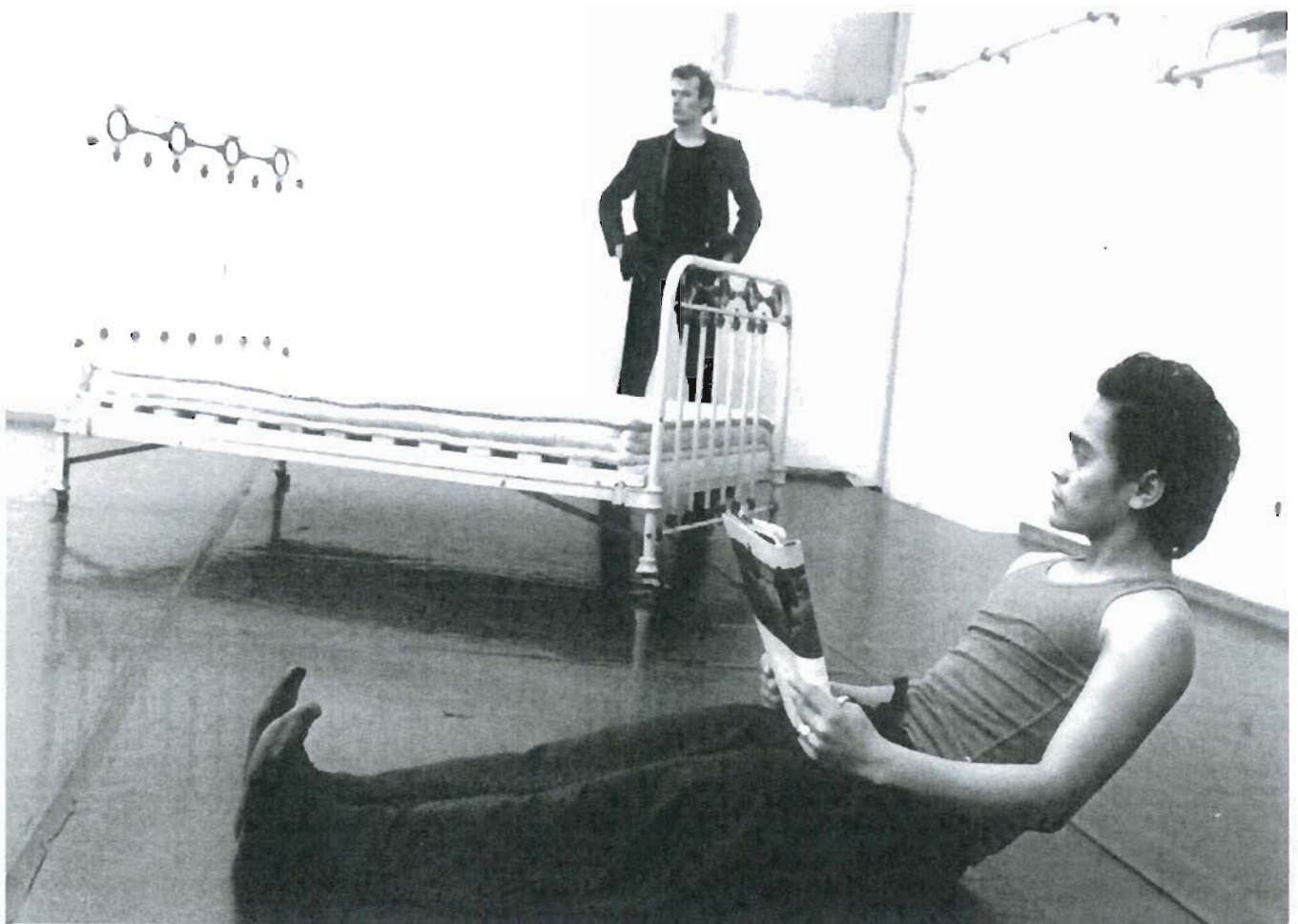
Volgens deze definitie zijn Artisjok/O2O en Handtheater gezamenlijk verantwoordelijk op artistiek-inhoudelijk, zakelijk-financieel, productioneel-organisatorisch en publicitair gebied.

Taakverdeling is in deze eigenlijk ondergeschikt en alleen bedoeld om het proces zo effectief en efficiënt mogelijk te laten plaatsvinden, waarbij gebruikgemaakt wordt van ieders expertise.

Er vindt een aantal intensieve besprekingen plaats en uiteindelijk wordt de derde versie door beide organisaties ondertekend. (Zie bijlage 1.)

Hoewel in de overeenkomst de relevante aspecten en details zijn vastgelegd, blijkt dit uiteindelijk niet te leiden tot een soepele samenwerking.

2 VOORTRAJECT CURSORISCH DEEL

Werving

In september en oktober 2001 vindt de werving plaats van de jongeren. Artisjok/020 is verantwoordelijk voor de werving van de horende jongeren, Handtheater voor de werving van de dove jongeren. Er vindt een discussie plaats over de leeftijd van de te werven jongeren. Maxi Hill wil het liefst werken met jongeren in de leeftijd van 15 tot 20 jaar. In een reactie hierop schrijft Mieke Julien op 18 april 2001:

As I mentioned earlier, I prefer the deaf participants to be of an older age. Deaf teenagers in the age of 15 till 20 live with their parents, who are in most of the cases overprotective. Furthermore they are still at school and are 'pampered' there too. They are not as independent as hearing youngsters of their age, as a result of the way the parents and the schools for the deaf are treating them.

Uiteindelijk wordt besloten om te trachten dove jongeren te vinden in de leeftijd van 15 tot 20, maar – mocht dat niet tot resultaten leiden – een ruimere marge aan te houden.

Werving horende jongeren

De werving van de horende jongeren heeft onder verantwoordelijkheid van Artisjok/020 plaatsgevonden.

Werving dove jongeren

Uit het adressenbestand van Handtheater wordt een keuze gemaakt van jongeren en jongvolwassenen die persoonlijk uitgenodigd worden om mee te doen aan Meeting Point. Verder wordt informatie gegeven over het project tijdens de ontmoetingsavond van De Lieverdjes in het Doven Ontmoetingscentrum aan de Stadhouderskade in Amsterdam, waar dove jongeren tweemaandelijks bijeenkomen. Ten slotte wordt een oproep geplaatst op teletekst.

Uiteindelijk geven tien jongeren en jongvolwassenen zich op.

De werving van dove jongeren en jongvolwassenen is niet eenvoudig. In de eerste plaats zijn er absoluut gezien minder dove dan horende jongeren en jongvolwassenen. Er is dus minder keus. In tegenstelling tot de werving van de horende jongeren – die zich kan richten op jongeren in of in de buurt van Amsterdam – moet de werving van dove jongeren daarom landelijk gericht zijn. Bovendien werken de dove jongvolwassenen meestal al, zijn vaak op meerdere terreinen actief en leiden dus een druk leven.

Van de oorspronkelijke groep vallen in de loop van de tijd drie jongeren af, omdat ze studie, stage en werk niet met de training kunnen combineren.

Om de vrijgevallen plaatsen weer te kunnen opvullen, benaderen dove medewerkers van Handtheater jongeren en jongvolwassenen die zij persoonlijk kennen met de vraag of zij zin en tijd hebben om mee te doen. De oorspronkelijke groep wordt aangevuld met een aantal nieuwe jongeren.

Programma-inhoud

Van november 2001 tot en met maart 2002 volgen de horende en de dove jongeren een apart programma.

Programma horende jongeren

De horende jongeren volgen bij Artisjok/020 een danstraining. Daarnaast krijgen zij les in de Nederlandse Gebarentaal. Vanwege de beperkte tijd komt dat voornamelijk neer op het aanleren van een bescheiden lexicon. De lessen worden gegeven door John van Gelder, acteur bij Handtheater en docent Nederlandse Gebarentaal, op donderdagavond van 19.00 tot 21.00 uur in de studio van Artisjok/020 op het voormalige WG terrein in Amsterdam.

Programma dove jongeren

Het programma voor de dove jongeren vindt plaats in Theater 't OOG op het voormalige GVB terrein in Amsterdam. Op donderdagavond van 19.00 tot 22.00 uur krijgen zij les van:

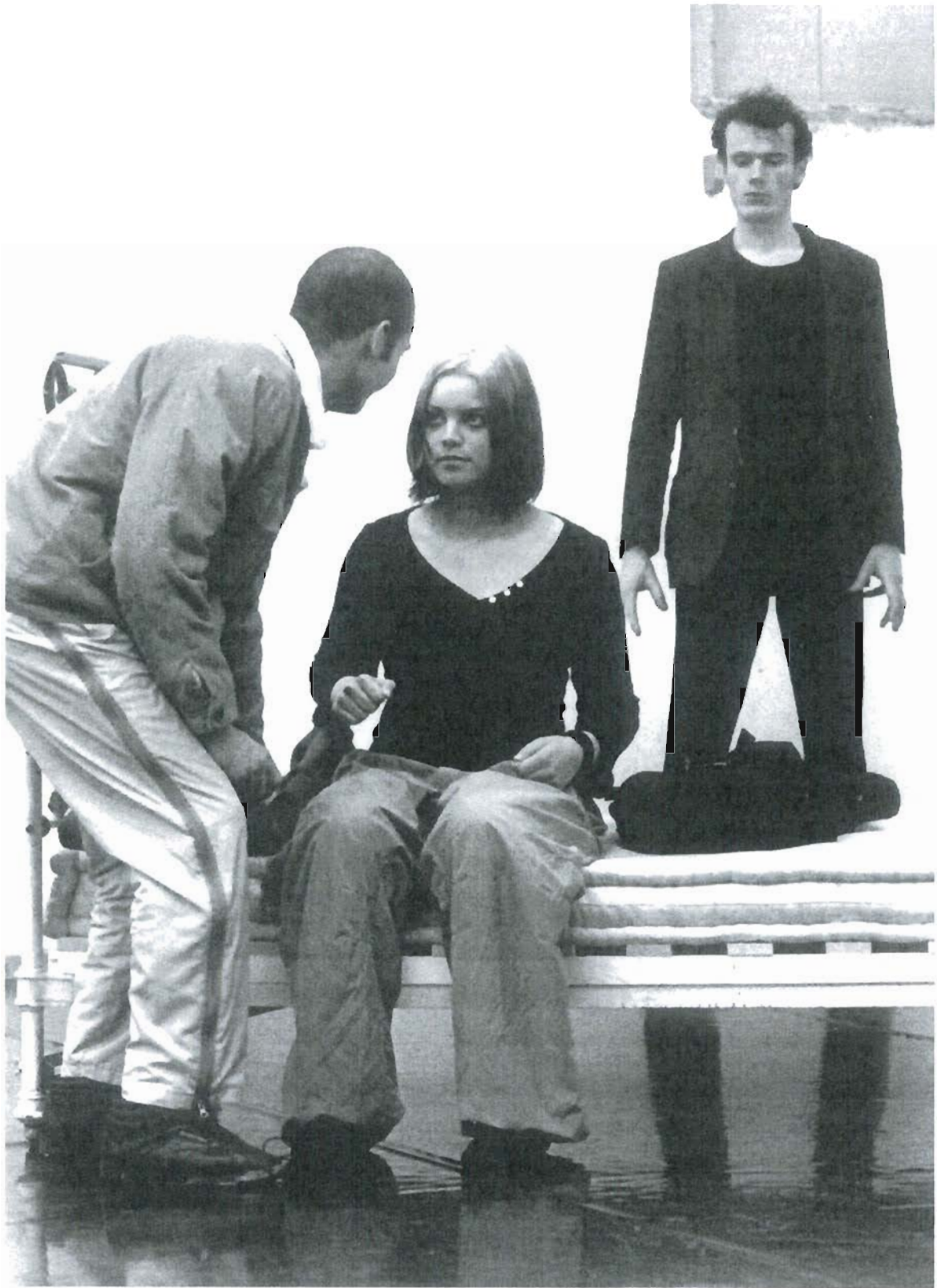
Maxi Hill	moderne dans
Charley Renoult	Pentjak Silat
John van Gelder	theatraal gebaren
Lot Julien	conditietraining en beweging
Brian	streetdance

Bij de lessen van de horende docenten is een tolk Nederlandse Gebarentaal aanwezig.

Selectie

Op 23 juni 2002 wordt de selectie bekend gemaakt. Bij de selectie is vooral gelet op de bewegingskwaliteiten van de jongeren. Omdat op dat moment al is besloten dat Maxi Hill en Femke Jansen (beiden van Artisjok/020) het artistieke team vormen, is Handtheater niet bij de selectie betrokken.

Met de keuze van Maxi en Femke zijn de bij dit project betrokken medewerkers van Handtheater het niet volledig eens. Er is een aantal dove jongeren afgewezen van wie de medewerkers van Handtheater het idee hebben dat zij wel degelijk de kwaliteiten hebben om aan dit project mee te doen, ook al liggen die kwaliteiten niet aan de oppervlakte. De talenten van dove jongeren op het

gebied van de podiumkunsten zijn minder zichtbaar, omdat zij veel minder dan hun horende leeftijdsgenoten gebruik hebben kunnen maken van een aanbod op dat gebied. Op de scholen voor doven wordt weinig tot geen aandacht besteed aan theater en dans. Theatervoorstellingen worden door doven nauwelijks bezocht, omdat de voertaal – het gesproken Nederlands – voor doven niet toegankelijk is.

Uiteindelijk leiden deze argumenten tot enige bijstelling van de keuze. Van de geselecteerde groep vallen uiteindelijk twee jongeren af vanwege overbelasting. De groep die uiteindelijk het hoofdtraject ingaat, bestaat uit:

Femke Routs	1970	psycholoog
Rudy Plijter	1980	automonteur
Daan Frumau	1976	zelfstandig ondernemer (timmerbedrijf)
Bjorn Verbeek	1974	technisch monteur

Gezamenlijk programma

De dove en horende jongeren volgen van mei tot en met juni 2002 een gezamenlijk programma op zondagen van 12.00 tot 17.00 uur.

De tijdsindeling is als volgt:

12.00 – 13.15	training
13.15 – 13.20	pauze
13.20 – 14.45	training
14.45 – 15.30	pauze
15.30 – 17.00	training

Het programma ziet er als volgt uit:

	Docenten	Les	Locatie
April			
7	John, Maxi, Femke	Gebaren, drama	't OOG
14	John, Maxi, Femke	Gebaren, drama	't OOG
21	John, Maxi, Femke	Gebaren, drama	't OOG
28	John, Maxi, Femke	Gebaren, drama	't OOG
Mei			
5	Maxi, Femke, Charley	Drama, Pentjak Silat	Artisjok
12	John, Maxi, Ayesha	Gebaren, streetdance	't OOG
26	Maxi, Femke, Charley	Drama, Pentjak Silat	't OOG
Juni			
2	Charley, Femke, Ayesha	PS, drama, streetdance	't OOG
9	Maxi, Ayesha	Streetdance	Artisjok
16	Maxi, Femke, Charley	Drama, Pentjak Silat	Artisjok
23	Maxi, Femke, Ayesha	Drama, streetdance	't OOG

Begeleiding dove jongeren

De dove jongeren worden vanuit Handtheater begeleid door Teja Vossen, die de productionele leiding heeft, en Ali Shafiee, een van de dove acteurs van Handtheater. Hun taken zijn:

- de jongeren informeren over cursustijden en plaatsen
- de reiskostenvergoeding bijhouden
- contact onderhouden met werkgevers
- zorgdragen voor een tolk tijdens de cursus
- contact onderhouden met de tolk over de inhoud van het werk
- vragen van de dove jongeren beantwoorden
- de communicatie in de gaten houden.

Een bijkomende taak is het informeren van de makers over aspecten van de dovencultuur naar aanleiding van de concrete situatie. Om enkele voorbeelden te geven:

- Tijdens de dramales krijgen koppels van een horende en een dove de opdracht om 'miscommunicatie' uit te drukken. Omdat doven dagelijks te maken hebben met miscommunicatie met horenden, wordt deze opdracht door de dove jongeren als benauwend ervaren en niet als een creatieve uitdaging.
- Te vaak wordt het belang van oogcontact als voorwaarde voor communicatie onderschat. Er wordt 'uit het zicht' gepraat.
- Omdat de makers horend zijn en de Nederlandse Gebarentaal niet of nauwelijks beheersen, passen de dove jongeren zich (onbewust) aan, gaan hun stem gebruiken en verliezen hun eigen taal.
- De makers hebben weinig ervaring met het werken met een tolk. Zij vragen de tolk soms naar haar mening, terwijl in de beroepscode van tolken nadrukkelijk is opgenomen dat hun taak is de communicatie tussen doven en horenden te verzorgen maar zich daarbij van een mening over de inhoud te onthouden.

Hoewel beide begeleiders trachten hun taak zo goed mogelijk uit te voeren, hebben zij de indruk dat er op dat moment te weinig met hun opmerkingen wordt gedaan. Beter zou zijn geweest als de makers zo goed waren voorbereid dat ze met bovenstaande situaties hadden kunnen omgaan. Ingrijpen tijdens het werkproces is zowel voor de makers, de jongeren als voor de begeleiders frustrerend.

Werken met een tolk

Tijdens de cursus wordt gewerkt met een leerlingtolk die de communicatie moet verzorgen tussen de dove en horende jongeren, en tussen de dove jongeren en de horende docenten.

Er is gekozen voor een leerlingtolk om de kosten te drukken. Dat is achteraf gezien geen goede beslissing geweest. Ondanks haar grote inzet, manifesteert de onervarenheid van de tolk zich op verschillende momenten:

- Zij tolkt niet alles wat er wordt gezegd.
- Zij verzuimt geluidssignalen te tolken ('de bel gaat'; 'de telefoon gaat'; 'er staat muziek aan').
- Zij is onvoldoende geroutineerd in het aflezen van de Nederlandse Gebarentaal.
- Het kost haar moeite om te vertalen van Engels naar NGT.

3 HOOFDTRAJECT REPETITIES EN VOORSTELLINGEN

Outline

In mei 2002 leggen Maxi en Femke een outline voor. (Zie bijlage 2.) De werktitel *Meeting Point* blijkt veranderd te zijn in *Tien*. Teja Vossen en Mieke Julien reageren daarop als volgt:

Ons lijkt het moment om de werktitel Meeting Point te gaan veranderen prematuur. Het is beter om te wachten met de definitieve titel tot er meer duidelijkheid is over de inhoud. We zijn bovendien niet weg van de nieuwe titel. Tien refereert aan een willekeurig aantal mensen en zegt verder niet veel. Stel dat er uiteindelijk minder of meer dan tien spelers zijn, ben je zelfs die concrete verwijzing kwijt.

Namens Handtheater schrijft Mieke Julien op 8 mei 2002 een reactie op de outline. (Zie bijlage 3.) De schriftelijke reactie eindigt met de volgende zinsnede:

Het betekent dat er heel binnenkort een fundamenteel gesprek moet plaatsvinden, omdat de outline zoals die nu voorligt voor Handtheater niet acceptabel is.

Op 24 mei 2002 vindt er een gesprek plaats waarbij namens Artisjok/020 aanwezig zijn: Marion Schiffers (directeur), Femke Jansen (dramaturg), Maxi Hill (choreograaf) en namens Handtheater: Herman Scheper (zakelijk leider), Teja Vossen (productieleider), Mieke Julien (artistiek leider), John van Gelder (senior acteur) en Ali Shafiee (jongerenbegeleider).

Helaas is van dit gesprek geen verslag gemaakt.

Van de kant van Artisjok/020 wordt als bezwaar tegen de reactie van Handtheater het volgende ingebracht:

- Men vindt de reactie hard en een teken van gebrek aan vertrouwen in de makers.
- Men benadrukt dat Femke en Maxi de makers zijn en de laatste artistiek eindverantwoordelijk is.
- Men geeft aan dat Artisjok/020 als werkwijze heeft het door de jongeren aangedragen materiaal als basis voor de voorstelling te gebruiken. Dus dat Handtheater niet zo zwaar aan de outline moet tillen, omdat er nog van alles kan veranderen.

Mieke Julien reageert hierop als volgt:

- *Tien* is een coproductie. Dat betekent dat Handtheater het de samenwerkende organisatie moet laten weten als de outline in de basis op bezwaren stuit.
- Ook al wordt de voorstelling gemaakt met materiaal dat door de jongeren wordt aangedragen, de makers maken een keuze uit het aangedragen materiaal op basis van een concept dat zij in hun hoofd hebben. De outline is een omschrijving van dit concept.

De sfeer van het gesprek is grimmig, de standpunten zijn verhard. Na intern beraad neemt Handtheater in het vervolggesprek op 6 juni wat gas terug en geeft de makers de ruimte om in de maanden na de zomer in alle rust te werken. Afgesproken wordt dat in oktober weer een gesprek zal plaatsvinden.

Repetities

Op 3 oktober vindt een bespreking plaats onder voorzitterschap van Herman Scheper. Hij nodigt de makers uit om over de voortgang te vertellen.

Maxi en Femke vertellen onder andere:

- Er zijn nu acht spelers, vier horend en vier doof. Misschien heeft Serge (die niet volledig bij het project kan zijn) nog wel een kleine rol, zodat het negen spelers worden.
- De titel blijft *Tien*.
- De tiende persoon wordt hoogstwaarschijnlijk een onzichtbare regisseur.
- Er wordt gewerkt met rollen. Alle spelers hebben inbreng gehad in hun rol. Er is geen script.
- In totaal komen er tien scènes. Voor drie scènes ligt de basis klaar.
- Per week wordt aan een nieuwe scène gewerkt.
- In december moet de basis klaar zijn.
- In januari wordt gewerkt aan de details.
- De voorstelling duurt een uur zonder pauze.
- Veel materiaal komt uit de jongeren zelf
- De verhouding bewegingstaal-drama wordt 50%-50%; de voorstelling wordt heel fysiek.

Er wordt een nieuwe afspraak gemaakt voor woensdag 13 november 16.30 – 17.30 uur. Aansluitend aan dat overleg zullen medewerkers van Handtheater naar de repetitie gaan kijken.

Omdat er van de dove jongeren signalen worden opgevangen dat ze zich niet in alle opzichten gezien voelen, wordt er een overleg afgesproken voor 6 november 2002. Van dit overleg is een uitvoerig verslag gemaakt.

Het algemene gevoel is dat er bij de makers te weinig aandacht is voor en kennis over de dovencultuur en de gebarentaal. De jongeren hadden liever in Theater 't OOG gerepeteerd omdat zij zich daar meer thuis voelen. Verder spreken ze uit het jammer te vinden dat er niet eerder een dergelijke evaluatieve bespreking is geweest.

Op 13 november gaan de volgende medewerkers van Handtheater naar de studio van Artisjok om een ruwe doorloop van de voorstelling bij te wonen:

John van Gelder	senior acteur en docent NGT
Mieke Julien	artistiek leider
Wouter Overgaauw	zakelijk leider
Herman Scheper	zakelijk leider
Perwin Schol	actrice
Ali Shafiee	acteur
Teja Vossen	productioneel leider.

De reactie van de zeven medewerkers van Handtheater op het getoonde is verwoord in een brief aan Marion Schiffers. Hieronder volgen enkele citaten uit deze brief:

Het algemene gevoel bij Handtheater na afloop van de repetitie was dat de kwaliteit van het getoonde ver onder de maat was.

Intern is overleg gepleegd over hoe te handelen. Als een samenwerkingsproject door een van de participanten wordt beoordeeld als ver onder de maat, is er sprake van een meer dan ernstige situatie waarmee zeer zorgvuldig zowel intern als naar de partnerorganisatie moet worden omgegaan.

Omdat men bij Handtheater vanuit de verschillende disciplines zo unaniem van mening was dat het product niet aan de kwaliteitseisen voldeed en bovendien vanuit de dove jongeren was aangegeven dat er van hun kant ook sterke twijfels waren over de kwaliteit van de voorstelling, hebben we gemeend pas op de plaats te moeten maken.

Als conclusie wordt gesteld dat:

- de kwaliteit ver onder de maat is
- de bereidheid om suggesties ter verbetering aan te dragen bij Handtheater aanwezig is
- Handtheater echter niet schroomt om het project terug te trekken als het onder de maat is.

Voor de dove jongeren is het tijdens de repetitie al duidelijk dat de medewerkers van Handtheater het getoonde materiaal onder de maat vinden. Op 11 december komen zij in Theater 't OOG om dit te bespreken onder leiding van Herman Scheper. Op dat moment komt het ontstellende bericht via de teksttelefoon dat Herman Scheper die dag is verongelukt.

Het spreekt vanzelf dat de bespreking in dat licht geen doorgang vindt.

De volgende dag hebben Wouter Overgaauw en Teja Vossen toch een gesprek met Marion Schiffers om haar nogmaals te melden dat Handtheater zich meer dan zorgen maakt over de kwaliteit van de voorstelling.

In een brief van 20 december 2002 reageert Artisjok/020 in de persoon van Marion Schiffers op de brief van Handtheater. Enkele citaten:

We zijn van mening dat het in dat stadium nog te prematuur was om te spreken over het product of de voorstelling en een gewogen kwaliteitsoordeel te kunnen vellen. Zeker gezien de aard van het werkproces dat gebaseerd is op de ontwikkeling van materiaal in wisselwerking met de spelers en afgestemd op hun individuele en groepsmatige kwaliteiten en potenties.

Een dergelijk proces is uitermate kwetsbaar en de ervaring leert, zoals ik ook in het gesprek met Teja en Wouter heb aangegeven, dat een en ander veelal pas in een laat stadium samenvalt. Onze ervaring is dat een dergelijke basiskeuze geduld vraagt en vooral ook veel vertrouwen van alle betrokkenen.

Afgesproken is dat Mieke en John aan de hand van videomateriaal hun reacties mailen aan Maxi en Femke en dat aansluitend nog een gesprek

op het naar voren gebrachte plaatsvindt, begin januari 2003. Voor ons is die afspraak onverminderd van kracht evenals het feit dat Maxi en Femke openstaan voor opmerkingen en suggesties van jullie zijde die het proces en de uiteindelijke voorstelling ten goede kunnen komen.

Wel lijkt het me zinvol spoedig afspraken te maken over het gewicht en de reikwijdte van hetgeen ingebracht wordt. Voorop staat onze openheid ten aanzien van positief gerichte opmerkingen en suggesties. Tegelijkertijd is het gegeven dat Maxi en Femke de makers zijn van de voorstelling en Artisjok/020 formeel eindverantwoordelijk voor het verloop van het artistieke proces (zie overeenkomst artikel 2.1.)

We hebben helaas moeten constateren dat de twijfels die bij het Handtheater leven inmiddels ook bij de dove spelers leven. Tot voor kort was hiervan in het werkproces niets merkbaar en zijn vragen die opkwamen besproken of hebben op jullie advies aanpassingen plaatsgevonden.

Hoewel het soms moeilijk kan zijn om eigen teleurstelling of een uitgesproken mening te verbergen, betreuren wij zeer dat jullie twijfels in hoge mate met de spelers zijn gedeeld.

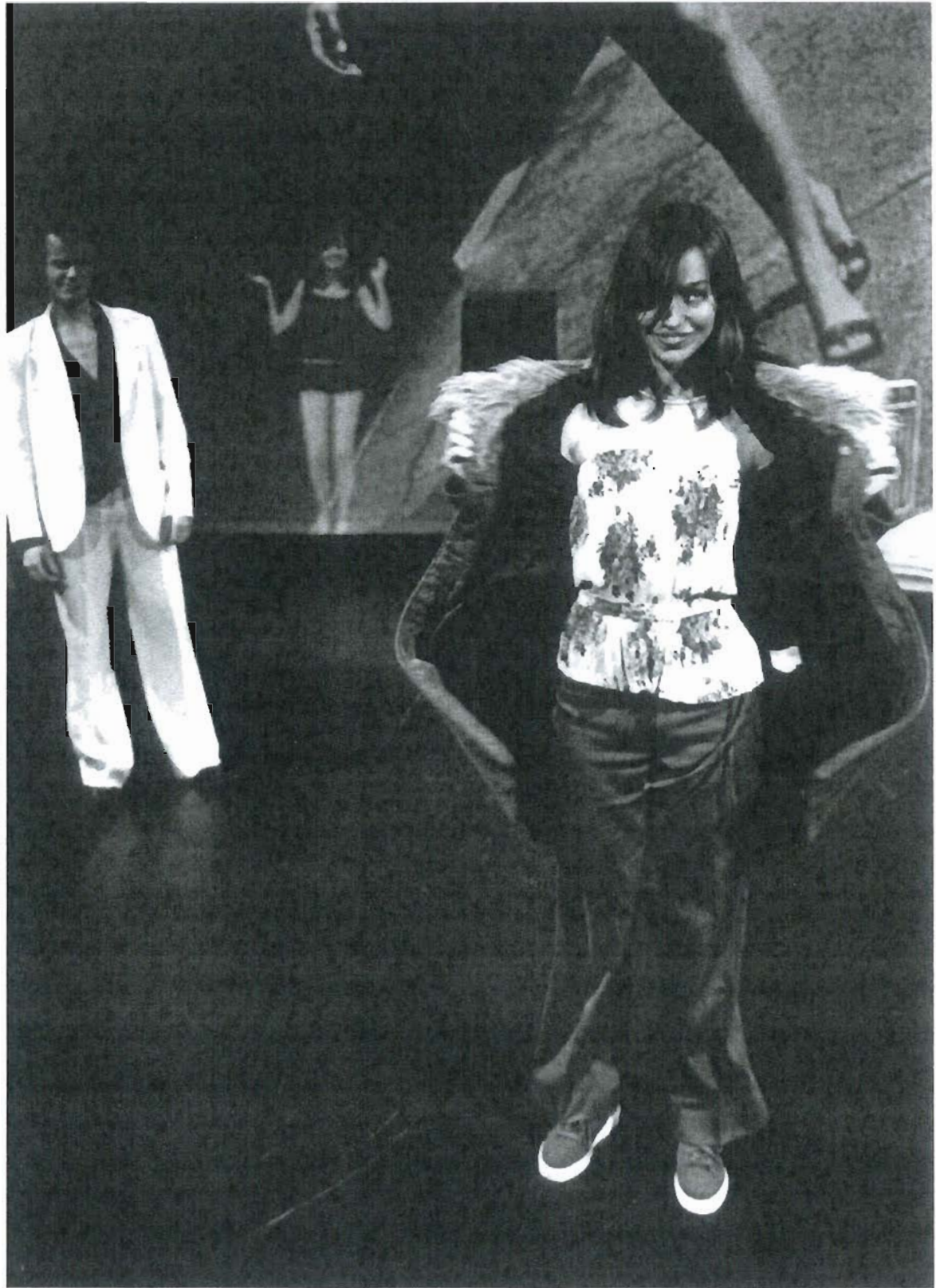
Een dergelijke situatie is uitermate onwenselijk en is ontegenzeggelijk van invloed op het proces waar de makers met de spelers momenteel in zitten. Wij ervaren dit gegeven dan ook als grensoverschrijdend en willen ten aanzien van de gedragscode naar spelers toe heldere afspraken maken. Bovendien zijn het in geen enkel (professioneel) artistiek proces de spelers die uitspraken doen over de kwaliteit van de voorstelling maar zijn de makers daarvoor verantwoordelijk. Partners/organisaties horen daarbij in onze optiek ten allen tijde jongeren te stimuleren en een positieve houding uit te stralen ten opzichte van de makers waaraan zij zich hebben verbonden.

In een spoedbespreking op 22 december wordt de brief van Handtheater en het antwoord daarop van Artisjok/020 besproken. Bij de bijeenkomst zijn aanwezig namens Artisjok/020: Maxi Hill, Femke Jansen, Marion Schiffers en Dave Schwab en namens Handtheater: John van Gelder, Mieke Julien, Wouter Overgaauw en Teja Vossen.

Handtheater benadrukt dat:

Alle problemen zijn voortgekomen uit de beginsituatie: beide organisaties hadden gealarmeerd moeten zijn toen er niemand namens Handtheater in het artistieke team plaatsnam en het basisidee door een van organisaties fundamenteel werd bekritiseerd.

Ondanks dat laat Handtheater weten na uitvoerig intern overleg tot de conclusie te zijn gekomen dat het stopzetten van het project niet raadzaam is. Ten slotte stelt Wouter Overgaauw dat de suggestie dat de dove jongeren door medewerkers van Handtheater zouden zijn 'opgestookt' zowel beledigend is voor de jongeren als voor de medewerkers en dat de suggestie bovendien onjuist is. Kopieën van de notulen van het overleg met de jongeren worden bij Artisjok/020 achtergelaten. (Zie voor het stuk dat als uitgangspunt heeft gediend voor het gesprek op 22 december 2002 bijlage 4.)

Zoals afgesproken schrijft Mieke Julien een stuk waarin - behalve de fundamentele kritiekpunten - vragen en opmerkingen op het aanwezige materiaal zijn opgenomen.

In totaal zijn er 58 repetities geweest van drie tot vijf uren.

Voorstellingen

Op 8 februari 2003 vindt de première plaats van *Tien over de top* in de Krakeling in Amsterdam.

Hoewel er duidelijke verbeteringen zijn aangebracht en er zeker ook positieve punten te noemen zijn, wordt de voorstelling door Handtheater nog steeds als te mager ervaren.

Enkele mensen die werkzaam zijn op het gebied van kunst en cultuur wordt gevraagd om hun reactie op papier te zetten of deze telefonisch door te geven.

Hun reacties kunnen als volgt worden samengevat:

De verhaallijn is te dun en inhoudelijk clichématig.

Er is te weinig met het talent van de jongeren gedaan.

Er is nauwelijks iets gedaan met de ontmoeting tussen de dove en horende jongeren. (Iemand merkt op: 'Als ik het niet had geweten, had ik kunnen denken dat er acht horende jongeren op het podium stonden.')

De signatuur van Handtheater is niet aanwezig. Men vindt het een echte Artisjok/020 productie.

Gebarentaal en dovencultuur zijn niet of nauwelijks aanwezig. Dat wordt als een gemiste kans ervaren.

Als positieve elementen worden genoemd: de videobeelden (hoewel een aantal mensen verzucht: kan er nu geen jongerenproductie worden gemaakt zonder videobeelden?), de muziek, en het enthousiasme en de inzet van de spelers.

In totaal zijn er elf voorstellingen geboekt. Oorspronkelijk was het de bedoeling dat er tussen de vijftien en twintig voorstellingen zouden worden gespeeld. Dat er zoveel minder voorstellingen zijn geboekt heeft volgens Artisjok/020 onder andere te maken met het feit dat een aantal potentieel geïnteresseerde theaters heeft afgehaakt omdat zij deze en de vorige voorstelling van Artisjok/020 niet goed genoeg vonden.

4 CONCLUSIES

Evaluatie

Zoals in de samenwerkingsovereenkomst is vastgelegd, zou de verslaglegging op basis van een evaluatie van het hele project met alle direct betrokkenen plaatsvinden. De wijze waarop de verslaglegging vorm zou krijgen als ook de inhoud ervan zou door de partners gezamenlijk worden vastgesteld.

Helaas bleek dat men vanuit Artisjok/020 niet in staat was om tot een gemeenschappelijke evaluatie te komen. Vandaar dat de evaluatie in delen heeft plaatsgevonden. Dave Schwab, die deel uitmaakt van het artistieke kernteam van Artisjok/020, heeft met de beide makers, Maxi Hill en Femke Jansen een evaluatief gesprek gevoerd. De enkele punten die in dit gesprek aan de orde zijn geweest, heeft hij meegenomen in het gesprek dat op 20 mei van dit jaar heeft plaatsgevonden tussen medewerkers van Handtheater en Artisjok/020. Een uitvoerig en correct verslag van dit gesprek, verzorgd door Artisjok/020, is in bijlage 5 opgenomen.

In dit gesprek werd onder andere afgesproken dat een evaluatie met de jongeren zou plaatsvinden ná de laatste voorstelling (op 21 juni van dit jaar) en vóór 1 juli. Dit gesprek bleek echter op 18 juni plaats te vinden, waardoor medewerkers van Handtheater die als toehoorders aanwezig zouden zijn, verstek moesten laten gaan en John van Gelder die volgens afspraak de evaluatie met de jongeren zou leiden, zich niet heeft kunnen voorbereiden. Ook van deze evaluatie is een verslag door Artisjok/020 gemaakt. In dit verslag staat een aantal onjuistheden waarop vanuit Handtheater – als gevolg van ‘metaalmoetheid’ niet meer is gereageerd.

In het gesprek op 20 mei bracht Ria Lavrijsen, bestuurslid van Artisjok/020, ter tafel dat zij namens beide organisaties het eindverslag zou schrijven. Vanuit Handtheater is daar in tweede instantie bezwaar tegen gemaakt om de volgende redenen:

- De verslaglegging is een gezamenlijke verantwoordelijkheid.
- In het gesprek op 4 maart 2003 tussen Marion Schiffers, directeur van Artisjok/020, Wouter Overgaauw, zakelijk leider van Handtheater en Teja Vossen, productie-neel leider van Handtheater is vanuit Handtheater het voorstel gedaan dat beide organisaties een verslag zouden maken. Mocht het niet mogelijk zijn om die verslagen ineen te schuiven tot één gezamenlijk eindverslag, dat zou een verslag uit twee delen te overwegen zijn.
- Handtheater had inmiddels al een uitvoerig eindverslag geschreven en zou graag zien dat dat als basis voor een gemeenschappelijk verslag zou worden gebruikt.

In een gesprek tussen Ria Lavrijsen, Mieke Julien en Teja Vossen op 25 juni van dit jaar werd besloten om de laatste suggestie over te nemen. Ook omdat bleek dat er vanuit Artisjok/020 geen reflectieve en analytische bijdrage op schrift te verwachten was.

Na overleg met haar medebestuurders kwam Ria Lavrijsen daar echter op terug. Ze stelde opnieuw voor dat zij een verslag zou schrijven namens beide organisaties. Dat verslag bleek gesteld te zijn in algemene, diplomatieke en verhullende bewoordingen.

Toen Handtheater van de inhoud ervan kennis had genomen, is besloten om alsnog een eigen verslag naast dat van Artisjok/020 te leggen.

Conclusies

Iemand die van het begin af aan Handtheater op de voet heeft gevolgd en zelf werkzaam is op het gebied van de podiumkunsten, reageerde als volgt op de voorstelling:

Zoals je weet, houd ik van het werk van Handtheater vanwege de meerwaarde van de gebarentaal en andere uitdrukkingsvormen. Maar bij deze voorstelling had ik nauwelijks het gevoel dat ik naar een voorstelling van Handtheater zat te kijken. Voor mij was dit in alle opzichten een productie van Artisjok/020. (...) Het is me duidelijk dat Handtheater inhoudelijk weinig heeft ingebracht. Ik hoop dat jullie daar iets van leren.

Deze reactie bevestigt onze ervaring en heeft ons ertoe genoopt het antwoord op de vraag 'hoe heeft het kunnen gebeuren' helder te beantwoorden.

Handtheater is – behalve enig in zijn soort in Nederland – ook representant van een minderheidscultuur. Als Handtheater samenwerkt met een andere organisatie op het gebied van de podiumkunsten, is het van belang dat zowel Handtheater als de organisatie waarmee wordt samengewerkt zich realiseren welke positie Handtheater als representant van een minderheidscultuur inneemt. Alleen dan kan worden voorkomen dat de samenwerkende organisatie – onbedoeld – Handtheater overvleugelt.

De expertise die Handtheater heeft ontwikkeld op het gebied van tweetalig theater, in de Nederlandse Gebarentaal en het gesproken Nederlands, moet door Handtheater meer expliciet worden gemaakt en door de andere organisatie worden erkend. Artistieke inbreng van Handtheater in een samenwerkingsproject is dan ook onontbeerlijk voor het slagen van het project als *multicultureel* project. In dat licht bezien is het achteraf onaanvaardbaar dat er niemand van Handtheater heeft plaatsgenomen in het team dat de artistieke verantwoordelijkheid droeg voor de productie Tien over de Top. Deze beslissing heeft vele negatieve gevolgen gehad voor het werkproces en voor het eindresultaat.

Handtheater zal dan ook meer dan nu het geval is de ontwikkelde expertise bewust moeten maken én beschrijven om te voorkomen dat er in toekomstige samenwerkingsprojecten onvoldoende gebruikgemaakt wordt van de inbreng van Handtheater.

**BIJ
LAGE
I**

**SAMENWERKINGS
OVEREENKOMST**

Overeenkomst Artisjok/Nultwintig en Handtheater.

Betreft: project Meeting Point en te produceren voorstelling TIEN (werktitel)

De ondergetekenden:

Stichting Artisjok/Nultwintig, gezeteld WG plein 334, 1054 SG Amsterdam, en ten deze rechtsgeldig vertegenwoordigd door M.H.M. Schiffers, hierna te noemen contractant 1

en

Stichting Handtheater, gevestigd Bilderdiijkade 60, 1053 VN Amsterdam en ten deze rechtsgeldig vertegenwoordigd door W. Overgaauw, hierna te noemen contractant 2

Overwegende

1. Dat contractant 1 en contractant 2 voornemens zijn gezamenlijk een (theater)productie te realiseren met jonge (amateur)spelers van zowel Nultwintig als Handtheater.
2. Dat de te produceren voorstelling onder gezamenlijke professionele begeleiding op zakelijk, artistiek en productioneel gebied tot stand komt.
3. Dat contractanten de wens en het uitgangspunt delen dat er er in het project gestreefd wordt naar een zo optimaal mogelijke communicatie en het kunnen doormaken van een zo gelijkwaardig mogelijk artistiek en persoonlijk proces van zowel de dove als de horende jongeren die deelnemen.
4. Dat de voorstelling gebaseerd zal zijn op bewegingstaal/choreografie en dat de regie als toegevoegde, ondersteunende discipline wordt ingezet .
5. Dat tijdens het werkproces zorg gedragen wordt voor een 'gebarentalige' omgeving en dat de NGT als een van de voertalen binnen de voorstelling wordt gebruikt door de dove jongeren. Daarbij zal in de voorstelling en voor het publiek helder moeten zijn welke spelers doof en welke horend zijn.

Verklaren te zijn overeengekomen:

Artikel 1. Financiering.

- 1.1. Contractanten dragen gezamenlijk zorg voor de financiering van het project cq de voorstelling met (gedeeltelijke) eigen bijdragen uit structurele subsidie volgens begroting in bijlage I.
- 1.2. De extra benodigde middelen voor de te produceren voorstelling worden in overleg bij diverse fondsen aangevraagd. Contractant 1 neemt de verantwoordelijkheid voor de fondswerving op zich.
- 1.3. De begroting is gebaseerd op de te verwachten kosten voor de zakelijke, artistieke en productionele leiding evenals de activiteitenlasten en kosten voor overleg, organisatie en publiciteit.
- 1.4. Contractant 1 bewaakt het overeengekomen budget. Het definitief beschikbare budget evenals de te stellen prioriteiten worden bepaald op basis van de toegekende middelen voor aanvang van de productieperiode in juni 2002.
- 1.5. Afwijkingen in het overeengekomen budget zijn alleen mogelijk met toestemming van beide contractanten.
- 1.6. Contractant 1 betaalt contractant 2 uit voor de extra kosten die niet eigen middelen gedekt kunnen worden op basis van in te dienen rekeningen binnen het daarvoor vastgestelde budget.
- 1.7. Voor de eindafrekening met subsidiegevers verplicht contractant 2 zich om de totale kosten en uitgaven te verantwoorden volgens de voorschriften van (structurele en incidentele) subsidiënten. Contractant 1 draagt zorg voor de eindafrekening op basis van eigen en door contractant 2 verstrekte gegevens.

Artikel 2. Administratie.

- 2.1. Contractant 1 verzorgt de contracten voor alle artistiek medewerkenden en is dientengevolge formeel eindverantwoordelijk voor het artistieke verloop van het hele proces tussen april 2002 en september 2003.
- 2.2. Contractant 1 draagt zorg voor de administratie van de productie *TIEN* volgens algemene voorschriften, voorschriften van subsidiegevers en conform de begroting opgenomen in Bijlage 1.
- 2.3. Contractant 2 verschaft contractant 1 ter uitvoering van in artikel 2.1. genoemde taak alle schriftelijke stukken en andere relevante gegevens waarover zij komt te beschikken.
- 2.4. Het project wordt september 2003 administratief afgerond, of zoveel later als strikt nodig, maar niet later dan 31 december 2003.

Artikel 3. Artistieke en productionele taakverdeling.

- 3.1. Contractanten zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor de productionele gang van zaken tijdens en rond de repetities voor wat betreft de communicatie met en zorg voor de deelnemende spelers.
- 3.2. Contractant 2 draagt zorg voor de aanwezigheid van en communicatie met tolken en andere betrokkenen die van belang zijn voor de dove jongeren om hun deelname zo optimaal mogelijk te laten verlopen. Dit alles in afstemming met het artistieke team.
- 3.3. Contractant 1 draagt zorg voor een goed verloop van het theatertechnische deel van het productieproces.

- 3.4. Contractant 2 draagt zorg voor de gebarenregie op basis van het met de spelers verzamelde materiaal voor de voorstelling en in samenspraak met de makers.
- 3.5. Contractant 2 draagt zorg voor de vertaling in Ned/NGT en NGT/Ned.
- 3.6. Contractanten stemmen onderling en met het artistieke team af m.b.t de video-opnames die van de totstandkoming van de productie worden gemaakt.
- 3.7. Het gezamenlijke deel van het voortraject vindt plaats in theater het Oog. De repetities vinden plaats in de studio van de stichting Artisjok/Nultwintig.
- 3.8. Contractant 2 draagt zorg voor uitbetaling van de kosten die gemoeid zijn met reis en verblijf van de dove spelers volgens de daarvoor vastgestelde bedragen in de begroting.
- 3.9. Voor een goed verloop van het gehele traject en werkproces zoals onder 3.1. tot en met 3.8. benoemde voorwaarden, vindt in elk geval maandelijks overleg plaats tussen de productionele, artistieke en zakelijke medewerkers van beide contractanten om de voortgang te bespreken en eventuele problemen tijdig te signaleren en op te lossen.

Artikel 4. Organisatie en communicatie.

- 4.1. Contractanten verplichten zich elkaar op de hoogte te houden van alles wat in het kader van het project en het productieproces van belang is.
- 4.2. Contractanten dragen ieder zorg voor de werving van eigen spelers. De selectie van spelers vindt in onderling overleg plaats. Op aanwezigheid van de spelers tijdens de productieperiode wordt door de productieleiding van contractanten toegezien.
- 4.3. Aanwezigheid van derden tijdens de productieperiode (waaronder pers) wordt bepaald in overleg met de artistiek verantwoordelijken en productieleiding.

Artikel 5. Looptijd van het project.

- 5.1. De voorstelling wordt geproduceerd tussen september 2002 en februari 2003. In de periode daaraan voorafgaand, met ingang van april 2002 worden de voorbereidingen geïntensiveerd.
- 5.2. De voorstelling gaat in februari 2003 in Amsterdam in première en zal aansluitend een tournee door Nederland maken in de periode februari tot en met juni 2003. Uitgegaan wordt van minimaal 15 en maximaal 25 voorstellingen die met name en bij voorkeur in de weekenden zullen worden gespeeld.

Artikel 6. Publiciteit en acquisitie.

- 6.1. Contractant 1 is verantwoordelijk voor het verzorgen van de publiciteit naar theaters toe en voor de acquisitie van de voorstelling. In samenspraak met contractant 2 worden de speelplekken die relevant zijn voor het bereiken van doven geïnventariseerd en benaderd.
- 6.2. De algemene publiciteit rond het project en de daaruit voortvloeiende resultaten valt onder de verantwoordelijkheid van contractant 1. Daar waar sprake is van publiciteit gerelateerd aan NGT, dovencultuur en dovengemeenschap is Contractant 2 verantwoordelijk.
Om deze taak naar behoren uit te kunnen voeren vindt dit proces plaats in nauwe samenspraak en in afstemming tussen beide contractanten.

- 6.3. Contractanten verplichten zich over en weer in overige contacten met de media en in alle stukken die de publiciteit betreffen, gewag te maken van de wederzijdse samenwerking.

Artikel 7. Evaluatie en Verslaglegging

- 7.1. Op basis van een evaluatie van het hele project met alle direct betrokkenen vindt de verslaglegging plaats. De wijze waarop de verslaglegging vorm krijgt alsook de inhoud ervan wordt door co-producenten gezamenlijk vastgesteld.

Artikel 8. Eigendomsrechten.

- 8.1. Alle producten die uit deze overeenkomst voortvloeien, waaronder mede wordt begrepen de presentatie als theaterstuk en bijbehorende documentatie worden gezamenlijk eigendom van contractant 1 en 2.

Artikel 9. Verzekering.

- 9.1. Contractanten dragen zorg voor het afsluiten van een verzekering voor de eigen deelnemers en medewerkers.
- 9.2. Contractant 1 draagt zorg voor het afsluiten van alle overige, relevante verzekeringen dit in afstemming met contractant 2 en voorzover mogelijk. De beoordeling van dit laatste vindt plaats in overleg met de verzekeraar waarbij contractant 1 is aangesloten.

Artikel 10. Ontbinding.

- 10.1. Indien één der partijen aantoonbaar en toerekenbaar tekortschiet in de nakoming van één of meer van zijn/haar verplichtingen uit deze overeenkomst, zal de andere partij haar deswege in gebreke stellen, hetzij nakoming van de betreffende verplichtingen reeds blijvend onmogelijk is, in welk geval de nalatige partij onmiddellijk in gebreke is.
- 10.2. De ingebrekestelling zal schriftelijk geschieden, waarbij aan de nalatige partij een redelijke termijn, echter maximaal één maand zal worden gegund om alsnog zijn/haar verplichtingen na te komen.
- 10.3. De partij die de ingebrekestelling doet uitgaan kan, indien de wederpartij na ingebrekestelling toerekenbaar tekortschiet in de nakoming, onderhavige overeenkomst doen ontbinden.
- 10.4. De in gebrek zijnde partij is in beginsel aansprakelijk voor vergoeding van de door de andere partij geleden cq te lijden schade.

Artikel 11. Ziekte en overmacht.

- 11.1. Als sprake is van ziekte en/of overmacht van leidinggevende medewerkers van één van de contractanten, zullen contractanten elkaar over en weer hiervan onverwijld in kennis stellen. De verantwoordelijkheid voor het oplossen van hierdoor ontstane problemen en het vinden van een adequate vervanging ligt bij de betreffende contractant. Met dien verstande dat de andere partij cq. co-producent kan instemmen met de voorgestelde vervanging.

Artikel 12. Algemeen.

- 12.1. Wijziging van deze overeenkomst of aanvullingen daarop zijn slechts geldig voor zover deze schriftelijk zijn overeengekomen door contractanten
- 12.2. Op deze overeenkomst zijn andere voorwaarden niet van toepassing met uitzondering van voorwaarden die subsidiënten aan het verlenen van subsidie stellen. Deze voorwaarden moeten zo spoedig mogelijk uitdrukkelijk aan contractanten afzonderlijk ter kennis worden gebracht.
- 12.3. Indien één of meer bepalingen uit deze overeenkomst niet meer van kracht of niet rechtsgeldig worden, zullen de overige bepalingen van deze overeenkomst nog van kracht blijven.
- 12.4. Deze overeenkomst wordt bepaald door Nederlands recht.
- 12.5. Elk geschil betreffende deze overeenkomst alsmede ieder geschil ter zake van of in verband met de overeenkomst, hetzij juridisch, hetzij feitelijk, geen uitgezonderd, zal door de bevoegde rechter in Amsterdam worden beslecht, voor zover onderling overleg niet tot overeenstemming leidt.
- 12.6. Contractanten hebben het recht in overeenstemming te besluiten tot een alternatieve wijze van geschillenbeslechting, waaronder arbitrage en bindend advies.
- 12.7. Contractanten zorgen ervoor dat eventuele geschillen van bij het project betrokken werknemers onmiddellijk na het ontstaan aan de leidinggevenden worden gemeld.
- 12.8. Contractanten zullen een tussen hen gerezen geschil als vertrouwelijk beschouwen en hierover naar derden geen uitspraken doen, tenzij tussen contractanten uitdrukkelijk schriftelijk hiervan wordt afgeweken.

Artikel 13. Slotbepaling.

- 13.1 Wanneer zich bij uitvoering van de overeenkomst omstandigheden voordoen waarin de overeenkomst niet voorziet, zullen partijen in gezamenlijk overleg trachten een oplossing te vinden welke past in de geest van de overeenkomst en naar redelijkheid en billijkheid aan de belangen van partijen zoveel mogelijk recht doet.

Aldus opgemaakt en in tweevoud ondertekend.

Amsterdam, december 2001

Contractant 1

Voor Artisjok/Nultwintig

M.H.M. Schiffers

Contractant 2

Voor Handtheater

W. Overgaauw.

**BU
LGE
2
OUTLINE**

TIEN

Inleiding

Een voorstelling Van Maxi Hill en Femke Janssen en 10 jongeren waaronder vijf dove en vijf horende.

Tien individuen met een verschillende achtergrond gaan voor de kans om in een film te spelen.

De voorstelling laat tien individuen zien die bij elkaar komen, vanwege de auditie voor een film die zal gaan over een relatie tussen een horende en een dove. Ze kennen *elkaar* niet en ze weten niet wat hen te wachten staat. Ze weten niet bij binnenkomst wie doof is en wie horend.

De voorstelling gaat niet specifiek over hoe het is om horend of doof te zijn. Natuurlijk zijn er verschillen tussen deze twee groepen en de belangrijkste is de taalvorm die ze handteren. Wel bestaan er een heleboel vooroordelen over hoe deze twee culturen met elkaar communiceren, maar er bestaat niet een waarheid of een soort van manier van omgaan met elkaar. Iedereen is anders en verschillend in hoe hij omgaat met anderen en juist dit willen we benadrukken. Ook heeft iedereen een andere kracht en een ander talent wat ze allen willen laten zien.

Omschrijving voorstelling

Je ziet de voorbereiding van de auditie waarin ze allen met dezelfde gevoelens kampen, namelijk angst voor het onbekende, onzekerheid, zenuwen en de wil om het beste te kunnen laten zien van zichzelf omdat ze gekozen willen worden en hoe je te verhouden tot de ander. Allemaal willen ze het maken en dus is er een concurrentiestrijd. Vandaaruit ontstaan zijn ontmoetingen en confrontaties met elkaar en ook de ontdekking van dat ze verschillend zijn, namelijk horend en doof. Hun verschillende taal die voor henzelf zo vanzelfsprekend is, maakt het contact moeilijk en er ontstaat miscommunicatie. De pogingen om hiermee overweg te kunnen spelen een belangrijke rol in de voorstelling en allerlei verschillende mogelijkheden van contact willen we laten zien. Het zal lukken en mislukken, lachwekkend en verschrikkelijk irritant zijn, en vooral ook moeilijk aangezien niemand gewend is om met elkaar te praten.

Bovendien is de situatie waarin ze zich bevinden erg onveilig en dit versterkt en vergroot de emoties en zelfs zo dat je kanten krijgt te zien die ze misschien wel liever niet hadden laten zien. Voor iedereen is de situatie even onveilig.

Ook zal er in een ruimte een camera geplaatst worden waarin ze een emotie of een stukje uit de film moeten spelen. De gespeelde emoties zullen duidelijk niet overeenkomen met wat we tot dan toe op de vloer hebben gezien. Dit benadrukt het feit dat de werkelijkheid anders in mekaar zit dan we misschien zouden wensen of voorstellen. Deze ideeën worden verder uitgewerkt met de jongeren om te zien wat hun droomwerkelijkheid is en hun realiteit. Maar wat we te zien krijgen in de cameraruimte (via projecties) zal in ieder geval het tegenovergestelde zijn als wat we op de vloer hebben gezien, hoe dus bijvoorbeeld twee hebben ruzie en zij moeten een romantische scene spelen. Spel en werkelijkheid zijn contrasterend. Publiek ziet dit via projecties.

De ware emoties voor ieder individu spelen zich op het toilet af, maar ook daar worden ze in de gaten gehouden door een camera en krijgt het publiek dit ook te zien via projecties. Alles wordt publiek goed en iedereen zit in een situatie waarin de emoties oplopen en de spanning stijgt, waardoor de verhoudingen onderling steeds zichtbaarder worden.

De voorstelling zal een combinatie zijn van beweging en spel, en beweging die voortkomt uit een spelsituatie. Bewegingstaal is een universele taal en daar binnen heeft ieder individu het vermogen om zich te laten zien op een zeer persoonlijke manier. Taal onderling is hier geen ^{isssv} tussu en dus een vrijheid voor een ieder op zijn eigen manier. De gaan solo's maken die misschien soms tot een gezamenlijke dans komt of een duet waarin ze samenvloeien en een worden.

Thema's

Uitgangspunt voor ons is communicatie en ontmoeting tussen tien talentvolle jonge individuen, waarvan vijf doof en vijf horend, die van elkaar verschillen, maar allen op zoek zijn naar een stukje bestaansrecht en hopen dat zij worden uitgekozen voor de film. De situatie is onveilig en zij moeten allemaal een plek veroveren. Niets is vanzelfsprekend en niets gaat vanzelf. De communicatie tussen de doven en horenden, is niet vanzelfsprekend omdat ze niet gewend zijn met elkaar te communiceren. Er ontstaan verschillende confrontaties en ontmoetingen tussen hen, waarin we verschillende mogelijkheden willen laten zien, omdat er voor ons niet een waarheid is maar het altijd afhangt van het individu hoe die met een bepaalde situatie omgaat.

Werkwijze

We willen kiezen voor een absurde en komische stijl om de onderstroom van gevoelens maar ook de conflicten te kunnen uitvergrooten.

Het decor zal het gevoel van onveiligheid moeten versterken, omdat er bepaalde dingen gebeuren achter de zichtbare wand die van invloed zijn op de spelers op de vloer.

De jongeren spelen personages die op basis van improvisaties zich zullen ontwikkelen.

De taal die gesproken wordt is doven gebaren taal en nederlandse taal.

Maxi Hill en Femke Janssen werken beide vanuit de drang om te werken vanuit de jongeren zelf. Zij zijn het uitgangspunt en zij moeten dicht bij zichzelf blijven.

Maxi werkt vanuit de beweging en de fysieke kracht met de jongeren en Femke vanuit spelkwaliteiten de confrontatie d.m.v. vragen stellen om de persoonlijkheid krachtig neer te zetten. Zij stappen nu beide af van het puur documentair theater, omdat zij zich nu meer richten op een fictieve werkelijkheid, maar waarin wel de grens tussen spel en werkelijkheid soms heel ondoorzichtig moet zijn.

BU LAGE 3

**REACTIE OP
DE OUTLINE**

De schets van de inhoud van de voorstelling ontbeert helderheid. Formuleringen zijn slordig. Om een voorbeeld te geven: "Wel bestaan er een heleboel vooroordelen over hoe deze twee culturen met elkaar communiceren."

Waarschijnlijk wordt er bedoeld: "Wel bestaan er wederzijds vooroordelen."

De vooroordelen betreffen namelijk niet de wijze waarop de culturen met elkaar communiceren.

De uitgangspunten van de voorstelling vind ik volstrekt onacceptabel. Ik wil de uitgangspunten een voor een de revue laten passeren en becommentariëren.

FICTIEVE VERHAALLIJN

Ik vind het jammer en zorgwekkend dat Maxi en Femke uitgerekend bij deze voorstelling documentair theater loslaten en kiezen voor een fictieve verhaallijn. De daadwerkelijke ontmoeting tussen de jongeren zoals die nu al plaatsvindt, biedt veel en rijk materiaal om een voorstelling te maken. Een verhaallijn, zoals een auditie voor een film, is overbodig en ten opzichte van de werkelijkheid een verarming.

MISCOMMUNICATIE

De keuze voor miscommunicatie als Leitmotiv vind ik negatief en gevaarlijk. Het doet geen recht aan de dove en horende jongeren. De dove jongeren in deze groep zijn namelijk uiterst behendig in het aangaan en onderhouden van communicatie. De horende jongeren in deze groep zijn meer dan bereid om de communicatie met de dove jongeren aan te gaan. Kijk maar naar de wijze waarop ze nu al met elkaar in contact treden.

CONCURRENTIE

Ook concurrentie vind ik als thema negatief en geen recht doen aan de groep. De groep vertoont nu al cohesie. De jongeren zijn bereid om er gezamenlijk een mooie voorstelling van te maken. Door terug te gaan naar concurrentie, onbekendheid met elkaar en miscommunicatie wordt geen gebruikgemaakt van de ontwikkelingen in de groep.

Tijdens de workshops van John hebben vaak een dove en een horende jongere samengewerkt en dat leidde tot mooie resultaten.

DROOMWERKELIJKHEID

Terwijl de verhaallijn al fictief is, wordt er ook nog eens van een geprojecteerde fictieve droomwerkelijkheid gebruikgemaakt. Daarmee komt de voorstelling nog verder af te staan van de werkelijkheid. De keuze voor Big-Brother-achtige opnames op het toilet vind ik ronduit stuitend.

TAAL IS GEEN ISSUE

Terwijl juist in een voorstelling gespeeld door dove en horende jongeren de mogelijkheid zich voordoet om een visuele en een auditieve taal naast elkaar te zetten en elkaar te laten aanvullen en versterken, kiezen Maxi en Femke ervoor om niet van talen gebruik te maken.

Behalve dat ik vind dat ze daarmee een kans laten liggen, is het voor Handtheater onacceptabel. Voorstellingen waaraan Handtheater meedoet, moeten gebruikmaken van de Nederlandse Gebarentaal, omdat het de missie van Handtheater is om voorstellingen te maken waarin de NGT uitdrukkelijk de voertaal

is. Handtheater heeft er geen enkel belang bij om aan een voorstelling mee te werken waarin voor de NGT geen plaats is.

ABSURDE EN KOMISCHE STIJL

De keuze voor een absurde en komische stijl is gevaarlijk. Kijk maar eens naar Kwartelhof, de serie van Teleac over een horende tante en oom en hun dove nichtje. Ook daarin is gekozen voor een absurde en komische stijl en dat heeft geleid tot een wanproduct. Niet om te lachen, vaak beledigend en grof.

WERKEN VANUIT DE JONGEREN ZELF

Terwijl er nadrukkelijk staat dat Maxi en Femke vanuit de jongeren zelf willen werken, krijg ik de tegenovergestelde indruk. Deze verhaallijn was nooit uit de jongeren zelf voortgekomen. Miscommunicatie, concurrentie, onveiligheid, bespied worden... ik heb het idee dat zowel de dove als de horende jongeren daar veel problemen mee zullen hebben.

Het betekent dat er heel binnenkort een fundamenteel gesprek moet plaatsvinden, omdat de outline zoals die nu voorligt voor Handtheater niet acceptabel is.

Mieke Julien,
Amsterdam, 8 mei 2002.

**BU
LA
GE
4**

**GESPRESK
22 DECEMBER 2002**

Wij hebben bij Handtheater naar aanleiding van onze brief van donderdag 19 december 2002 en jullie antwoord daarop van vrijdag 20 december 2002 langdurig van gedachten gewisseld en we zijn tot de volgende conclusie gekomen:

We begrijpen dat het in dit stadium niet goed is om project *Tien over de top* stop te zetten.

De makers, Maxi en Femke, moeten het project in alle vrijheid tot een einde kunnen brengen.

We moeten nu formaliseren waar in feite al vanaf het begin sprake van is geweest: dat Artisjok/020 de artistiek-inhoudelijke maker is van de voorstelling, in de personen van Maxi en Femke.

Even terug in de geschiedenis:

Maxi heeft – toen zij toetrad tot het artistieke kernteam van Artisjok/020 – het voorstel gedaan om een samenwerkingsproject aan te gaan met Handtheater.

Mieke heeft daar namens Handtheater positief op gereageerd.

Naar aanleiding daarvan heeft er een gesprek plaatsgevonden tussen Mieke (namens Handtheater) en Marion (namens Artisjok), waarin de wederzijdse intentie tot samenwerking is onderschreven.

Maxi heeft aangegeven met Femke te willen werken. Mieke heeft daarop geantwoord dat Handtheater de ervaring heeft opgedaan dat werken met iemand die niets weet van dovencultuur en gebarentaal tot problemen leidt.

Maxi heeft tevens aangegeven dat zij graag zag dat John van Gelder in het artistieke team van *Tien over de top* zou plaatsnemen. John heeft vervolgens in een persoonlijk gesprek met Maxi aangegeven dat hij op basis van ervaringen in het verleden (RMI project en Buitenkunst) er niet voor voelde om met Maxi (en Femke) het artistieke team te vormen.

Beide organisaties, Artisjok/020 en Handtheater, hebben onvoldoende aandacht besteed aan het feit dat er niemand namens Handtheater in het artistieke team zat en dat er werd gewerkt met iemand die op het gebied van dovencultuur en gebarentaal van niets wist.

Beide organisaties hebben die situatie laten voortbestaan en zijn daarvoor gezamenlijk verantwoordelijk.

Toen werd het basisidee vanuit de makers werd gepresenteerd, heeft Mieke namens Handtheater daarop schriftelijk gereageerd. Terwijl het voor Handtheater ging om fundamentele kritiek, is het basisidee daarna toch verder uitgewerkt.

Alle problemen zijn voortgekomen uit de beginsituatie: beide organisaties hadden gealarmeerd moeten zijn toen er niemand namens Handtheater in het artistieke team plaatsnam en het basisidee door een van organisaties fundamenteel werd bekritiseerd.

Handtheater ziet geen andere mogelijkheid dan de feitelijke situatie te formaliseren. Van samenwerking was wel sprake tijdens het voortraject maar niet wat betreft de voorstelling. *Tien over de top* is een voorstelling van Artisjok/020, met Maxi en Femke als makers. Zij moeten nu hun werk kunnen doen zonder de hete adem van Handtheater in de nek.

Handtheater draagt zorg voor:
de vertaling Nederlands/NGT en v.v.
het instuderen van teksten NGT met de dove jongeren
het aanreiken van suggesties waar de makers vrijelijk al dan niet gebruik van
kunnen maken
het financieel, organisatorisch en productioneel afronden van het project.

De praktische gevolgen van dit besluit kunnen we op een later tijdstip doornemen.

MJ, Amsterdam 22 december 2002.

BU LAGE 5

**EVALUATIE
20 MEI 2003**

**BU
LA
GE
6**

**EVALUATIE
MET DE JONGEREN**

Verslag evaluatie "Tien over de Top" 18 juni 2003

Aanwezig: Beatrijs Weiss, Björn Verbeek, Daan Frumau, Femke Routs, Judith Goudsmit, Mieke Kemper, Ryan Djojokarso (spelers), Maxi Hill (regie/choreografie), Femke Janssen (regie), John van Gelder (docent gebarentaal Handtheater), Kim Carree (productieleider)

Toehoorders: Ria Lavrijsen (bestuur Jongerentheater 020), Thea Appelman (productiecoördinator)

Afwezig: Rudy Plijter (speler), Mieke Julien (Handtheater), (Teja Vossen (Handtheater))

Gespreksleider: John van Gelder

Tolk: Orissa Oldenburger

Noot vooraf: Bij aanvang van de evaluatie bleek niet iedereen op de hoogte te zijn van de gemaakte afspraak. Een aantal van de dove spelers bijvoorbeeld had de (via de tolk bij een repetitie vertaalde) boodschap niet goed doorgekregen en, alhoewel een week voor de geplande datum een uitnodiging voor het bijwonen van het gesprek was verstuurd aan Mieke Julien en het gesprek een aantal weken eerder was aangekondigd bij Teja Vossen, waren ook medewerkers van het Handtheater naar eigen zeggen niet of te laat op de hoogte. In reactie op de schriftelijke uitnodiging heeft Mieke Julien de namiddag voorafgaand aan de evaluatie middels een emailbericht aan Kim Carree (productie) en Ria Lavrijsen (bestuur) laten weten dat de evaluatie niet plaats kon vinden. Bovendien liet ze weten überhaupt niet akkoord te gaan met een evaluatie als daar niet het voltallige team van het Handtheater bij aanwezig zou zijn. Aangezien Ria het bericht nooit heeft ontvangen en Kim het pas de volgende dag onder ogen kreeg, was het te laat om de evaluatie te verschuiven. Bovendien was in een eerder gesprek tussen Handtheater en Jongerentheater 020 besproken dat deze evaluatie vooral bedoeld was voor de direct betrokkenen (spelers en makers). Uiteindelijk is met goedvinden van alle aanwezigen besloten de evaluatie toch door te laten gaan en alle overige betrokkenen een kopie te sturen van de videoregistratie die van het gesprek zou worden gemaakt. Ondanks het feit dat John van Gelder zich niet had voorbereid op zijn rol als gespreksleider, had hij er geen bezwaar tegen deze rol alsnog op zich te nemen

Agendapunten:

- Trainingsperiode
- Maakproces
- Tournee
- Combinatie doof – horend

Aangezien van begin af aan voor alle betrokkenen duidelijk was dat ze zich met deze productie geen gemakkelijke taak hadden gesteld, is veel tijd gestoken in de voorbereidingen. Horenden kregen les in gebarentaal en doven bewegingslessen. Beide groepen geven aan dat als leerzaam te hebben ervaren. Als kritiekpunt wordt met name door de doven genoemd dat veel van wat ze in de trainingsperiode hebben geleerd in hun ogen niet relevant was voor wat later in het stuk terug kwam. Ze begrepen niet goed waarom ze bepaalde dingen moesten doen. Ze waren aan het zwemmen zagezegd en hadden geen duidelijk richting. Regisseuse Femke geeft aan dat de training vooral was bedoeld om de horizon te openen en iedereen fysiek sterker te maken. Maxi vult aan dat het belangrijk was dat iedereen open stond voor nieuwe dingen en leerde om fysiek bezig te zijn. Björn bijvoorbeeld had geen makkelijk lichaam maar ging heel snel vooruit en Daan leerde hoe heerlijk hij het vond om te bewegen en steeds makkelijker en lossier te worden. Mieke vond alles in het begin wel vaag maar vond het interessant doven te ontmoeten en was trots op het feit dat ze gebarentaal leerde en Judith zegt het juist als heel prettig te hebben ervaren dat er veel tijd in de voorbereidingen zat. Zonder dat was het volgens haar niet gelukt.

De spelers vonden het moeilijk om zich aanvankelijk een voorstelling te maken van hoe het stuk er uiteindelijk uit zou gaan zien. Er werd bijvoorbeeld gesproken over een scherm maar hoe of wat werd niet duidelijk. Femke en Maxi hadden er samen weliswaar al veel over gepraat maar het bleek lastig om dit naar de anderen over te brengen. Ze geven aan dat de totstandkoming van de productie een actief proces was en dat ieders inbreng en ideeën daarbij belangrijk waren. Mieke zegt dat proces ook heel leuk te hebben gevonden. Iedereen kreeg zijn rol en kon daar zijn of haar eigen ideeën in kwijt. Wel miste zij in dit stadium de betrokkenheid van de dove spelers. Ze voelde dat er bepaalde

spanningen waren maar had het gevoel overal buiten gehouden te worden terwijl ze liever betrokken was geweest. Deze problemen hadden te maken met het vertrouwensprobleem dat bij het Handtheater was ontstaan na een doorloop waar ze eind 2002 bij waren geweest. Gemaakte afspraken waren volgens hen niet nagekomen en ze vonden in de productie weinig van hun ideeën terug. Dit had zijn weerslag op de dove spelers en even zag het er naar uit dat het hele project tot een voortijdig einde zou komen. Femke en Maxi benadrukken dat de productie toen gewoon nog niet af was en dat ze nog middenin dat actieve ontstaansproces zaten. Toentertijd was dit voor het Handtheater niet duidelijk en ook sommige dove spelers hadden duidelijk hun bedenkingen. Dit brengt het gesprek op wat wel het probleempunt van de productie kan worden genoemd: communicatie.

Niet alleen de communicatie tussen regie en spelers liep wel eens moeizaam maar ook die tussen doven en horenden liet vaak te wensen over en die tussen Handtheater en O20 heeft ronduit voor veel problemen gezorgd. Op de speelvloer waren al deze communicatiestoornissen voelbaar. Femke Routs heeft hier ideeën over waarin zij ten dele maar niet altijd wordt gevolgd door de overige dove spelers en John van Gelder. Ze geeft aan dat er vaak langs elkaar heen wordt gepraat, zelfs in deze evaluatie en dat dit onder andere te maken heeft met de manier waarop horenden een vraag stellen. Deze is namelijk vaak heel moeilijk te vertalen in gebarentaal. Ze denkt dat dit te maken heeft met het feit dat horenden een andere communicatiestijl hebben dan doven en dat deze niet altijd op elkaar aansluit. Bijvoorbeeld als horenden een vraag stellen, zullen ze niet controleren of iedereen het ook gevolgd en echt begrepen heeft. Ze gaan er snel vanuit dat een tolk vertaling ook betekent dat een dove het begrepen heeft. Maar de communicatie is meer dan letterlijk vertalen. De dove moet vervolgens ook de vraag inhoudelijk begrijpen. Vaak is het zo dat doven denken dat ze het begrijpen maar dat horenden iets anders hebben bedoeld. Regisseuse Femke vindt dit geen probleem, dan stel je de vraag toch gewoon nog een keer op een andere manier? Maxi vult aan dat ook horenden onderling dit probleem hebben. Zij kan als buitenlandse ook lang niet altijd het Nederlands goed volgen en vind bovendien dat het ook omgekeerd geldt; horenden kunnen immers vaak ook niet volgen wat doven tegen elkaar zeggen. Femke R. benadrukt dat het niet als aanval is bedoeld en dat het ook tijd nodig heeft om dit te leren. Femke J. oppert dat meer gebarentaallessen misschien een oplossing had kunnen zijn maar volgens John was hier niet genoeg tijd voor. Je kunt gebarentaal pas goed leren als je het echt de hele dag doet. Mieke zegt dat ze nooit geweten heeft dat dit een probleem was en hoe ze dan een vraag op een goed vertaalbare manier had moeten stellen en Ryan dacht simpelweg dat alles wat hij zei gewoon vertaald kon worden. Dit illustreert volgens Femke R. het probleem. Veel doven houden namelijk gewoon hun mond als ze iets niet goed begrijpen. Björn is het hier niet mee eens, hij vraagt wel degelijk door maar Daan beaamt dat hij inderdaad vaak ongeveer begrijpt waar iets over gaat. Dit is precies wat Femke R. bedoelt.

John brengt in dat in het begin de verhouding doof – horend in de voorstelling in zijn ogen scheef was. De horenden hadden bijvoorbeeld meer tekst en dit werd vooral opgemerkt door (horende) Mieke Julien van het Handtheater. De doven wisten immers vaak niet wat er werd gezegd. Later is dit volgens John wel meer recht getrokken. Volgens Femke J. was de tekstverdeling in het script wel gelijkwaardig, er moest alleen gewerkt worden aan de uitwerking in gebarentaal. Ook hier blijkt een communicatiestoornis de oorzaak van het probleem. John dacht aanvankelijk namelijk dat van hem werd verwacht dat hij de beknopte tekst in het script gewoon letterlijk zou vertalen. Later werd hem pas duidelijk dat hij mee mocht denken en aan mocht vullen. De verantwoordelijkheid en de rol van John was in het maakproces heel lang gewoon niet duidelijk. Femke J. vraagt of hij die verantwoordelijkheid dan nooit van het Handtheater heeft gekregen. Nee, zegt John, en ik kon jullie niet controleren. Maxi vindt dat het de laatste twee maanden stukken beter ging. John zegt dat hij toen opeens wakker werd. Maxi had die inbreng van John graag veel eerder gehad. Op het laatst was John er altijd, hij was zeer betrokken en ging ook steeds meer vragen stellen. Zó had ze gehoopt dat het zou zijn. Toch vind Maxi dat het juist op communicatiegebied achteraf meeviel. Ze had verwacht dat er meer problemen zouden zijn. Björn concludeert dat het de eerste keer was dat in deze combinatie werd gewerkt, dat we er van kunnen leren en dat een volgende keer kunnen gebruiken zodat het dan beter gaat.

Al met al is iedereen ondanks de communicatieproblemen toch heel positief. Het was een bijzonder en bijzonder leerzaam project met een bijzondere groep mensen die ondanks alle verschillen toch een hele hechte groep zijn geworden en gedurende het hele proces met veel plezier hebben samengewerkt.

BIJ LAGE 7

**SPEELLIJST EN
BEZOEKERSAANTALLEN**

Bezoekersaantallen TIEN 020

2003

*Allem dunn,
de pagana
wurabur is -
met wady*

Datum	productie	lokatie	plaats	aanvang	bezoekers	specificaties
Zo 2 februari 2003	TIEN (kunstkr)	Cinema de Liefde	Kunstkrakers, A'dam	16.00 uur	20	15 jongeren
Ma 3 februari 2003	TIEN (try-out)	Cinema de Liefde	Amsterdam	20.30 uur	0	
Di 4 februari 2003	TIEN (try-out)	Cinema de Liefde	Amsterdam	20.30 uur	25	
Do 6 februari 2003	TIEN (try-out)	De Krakeling	Amsterdam	20.00 uur	196	158 jongeren
Vr 7 februari 2003	TIEN (try-out)	De Krakeling	Amsterdam	20.00 uur	182	140 jongeren
Za 8 februari 2003	TIEN (première)	De Krakeling	Amsterdam	20.00 uur	181	29 jongeren
Za 15 maart 2003	TIEN	Universiteitstheater	Groningen	20.30 uur	99	20 jongeren
Do 27 maart 2003	TIEN	Toneelschuur	Haarlem	20.00 uur	41	
Vr 9 mei 2003	TIEN	De Brakke Grond	Amsterdam	20.30 uur	66	9 jongeren
Za 10 mei 2003	TIEN	De Brakke Grond	Amsterdam	20.30 uur	68	5 jongeren
Wo 28 mei 2003	TIEN	Rotterdamse Schouwburg	Rotterdam	20.00 uur	30	
Vr 13 juni 2003	TIEN	Volksbuurtmuseum	Den Haag	20.15 uur	45	
Vr 20 juni 2003	TIEN	Melkweg	Amsterdam	20.30 uur	75	
Za 21 juni 2003	TIEN	Melkweg	Amsterdam	20.30 uur	103	

ARTISJOK / 020 / WG-PLEIN 303 / 1054 SG / AMSTERDAM

t: 020 612 1387 f: 020 612 1573 e: info@artisjok020.nl www.artisjok020.nl